

Конак у манастиру Вољавчи

БОРИВОЈЕ РАДИЋ

Остаци многих средњовековних споменика расутих по падинама Рудника, најречитије говоре о интензивном животу овог краја у средњем веку. После пада српске средњовековне државе под турску власт, живот и у овој области бива пригушен, да би у једном не баш кратком временском раздобљу готово замро. У првим данима борбе за ослобођење од Турака овај крај је поново у средишту друштвено-политичких збивања устаничке Србије.

Манастир Вољавча, смештен на југоисточним обронцима Рудника, у близини варошице Страгара, доживљава сличну судбину. Настао највероватније у XV веку¹, више пута је паљен, рушен и обнављан, да би у време првог српског устанка играо прворазредну улогу. Манастир нарочито добија на значају од тренутка када га Карађорђе Петровић одређује за седиште Правитељствујушчег совјета. Овакав избор Карађорђе је учинио првенствено због идеалног положаја манастира. Скривен у шумама Рудника, ван комуникација и домашаја Турака, он је био најпогодније место за рад Совјета и боравак совјетника у њему.

Поред манастирске цркве, у комплексу манастира Вољавче су и две зграде конака, источни и јужни. Оба су доста стара и представљају значајне споменике градитељства с краја XVIII и почетка XIX века. Конак на источној страни настао је у XVIII веку, али је у пожару који је 1788. године у великој мери уништио манастир и он доста страдао. Приликом обнове манастира, коју је 1796. године вршио бивши студенички проигуман Григорије, поред поправке цркве, обнављају се и економске зграде у оквиру манастирског комплекса и то чине мајстори Осађани.² Природно је закључити да је тада рађено и на источном конаку. Данашњи изглед добио је овај конак у првим годинама XIX века, кад га је Карађорђе прилагодио за седиште Совјета. Запис на плочи која је уграђена на зиду трема у приземљу, где је записана и година 1765, говори да је источни конак манастира Вољавче једна од најстаријих грађевина ове врсте сачувана у овом делу Србије.

У том конаку 1805. године заседао је Правитељствујушчи совјет српски, поред Карађорђа врховна власт устаничке Србије. Чланови Совјета боравили су у конаку, али нису били задовољни условима живота. Мудри прота Матија Ненадовић, савременик ових догађаја и њихов непосредни учесник, оставио нам је у својим *Мемоарима* податке из којих видимо како су изгледали дани које су совјетници проводили у Вољавчи. Жалећи се Карађорђу

на тешке услове живота у манастиру, они кажу да је у том беспућу тешко живети и било какве хране прибавити. Карађорђе им на то одговара: „Видим да се мучите, но сада је време мучењу. Да Бог да да само наша деца узживе, а ми ћемо целог нашег живота мучити се и ићи из Вољавче у Вољавчу [...] а кад узмемо Београд, ако Бог да, ви ћете седети у везировом серајљу”.³ Али после; краћег времена Карађорђе је услишио молбу совјетника и за ново седиште Совјета одредио манастир Боговађу.

Конак у манастиру Вољавчи у основи је правоугаона, спратна грађевина. Састоји се из приземног и спратног дела, који се међусобно доста разликују, више него што је то код једне грађевине уобичајено. Ово је разумљиво ако се има у виду да је спратни део приликом преправки и дограђивања претрпео далеко више промена. Свој коначни изглед добио је почетком XIX века. И у документацији из II српског устанка постоје подаци који говоре о времену грађења спратног дела конака. Тако у писму које Јован Димитријевић Добрача, војвода нахије крагујевачке, шаље 1815. године игуману манастира Вољавче, стоји: „По заповести верховне наше власти Господара Милоша Обреновића и господара Вујице Вулићевића, определуеса туна код вас у Свего место, наш Правитељствујушчи совјет Србски, кое ето иде писар Високославнога Совјета Србског, с једним момком његовим, кое ћеш и поштено примити и том час писару Совјетском очистићете *собе горње кое е Карађорђе правио* и ту ћет писара с вама на совру на ручак и вечеру призивати”.⁴ Из овога се јасно види да је спратни део конака рађен у Карађорђево време.

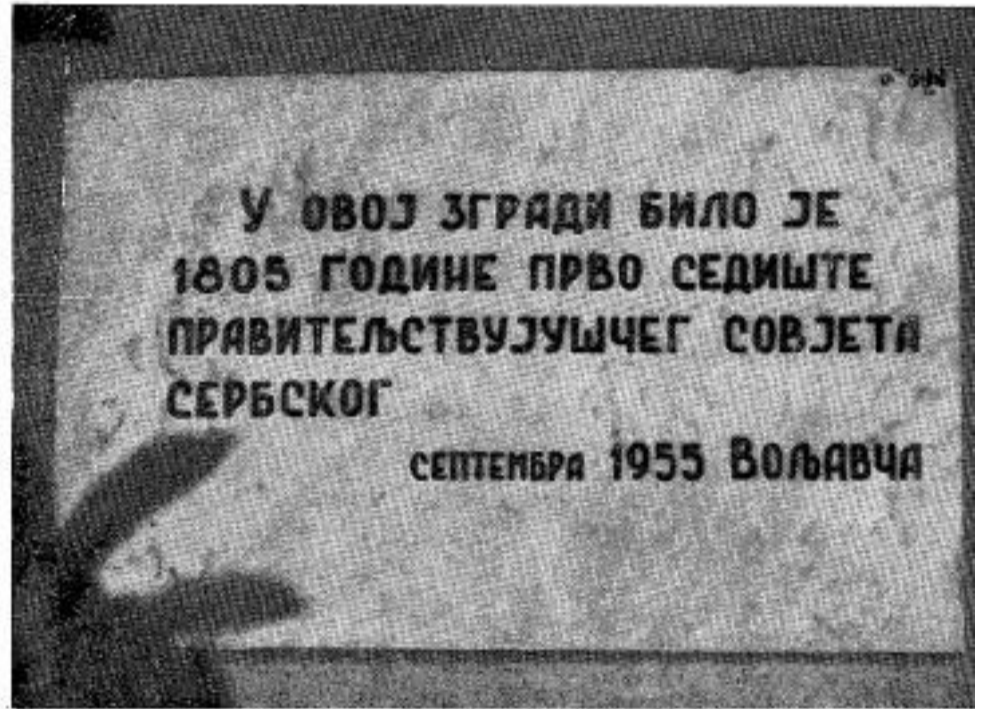
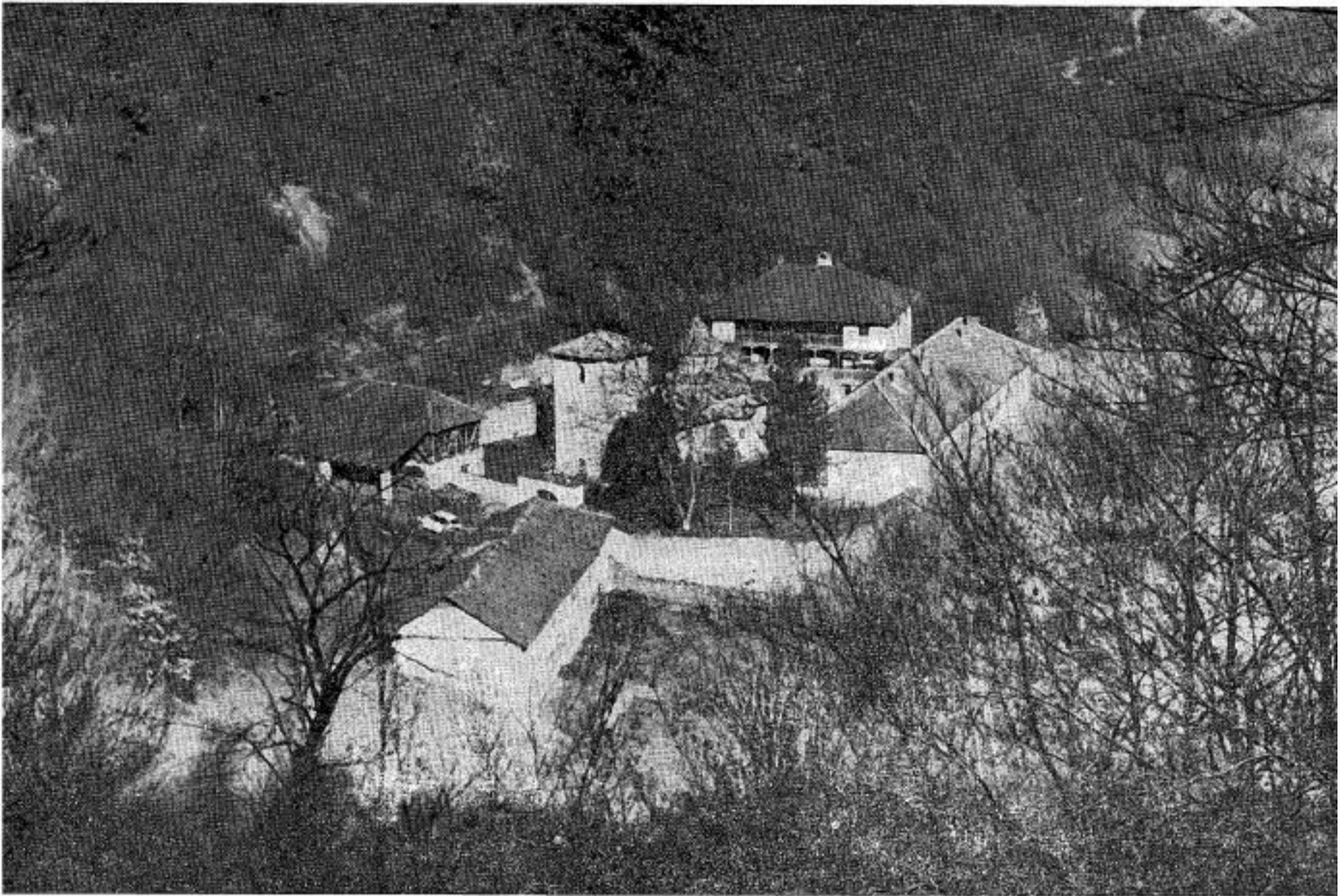
Читав приземни део конака зидан је од камена. Зидови су дебели око 1 m, а састоје се од масивних комада камена у кречном малтеру. Са спољне стране зидови су дерсовани, а са унутрашње малтерисани и окречени. На јужној и делу источне стране конака зидови приземља посебно су високи, јер је терен на том делу у великом паду, па је било нужно тај део под-

¹ Археолошки споменици и налазишта у Србији, II, Београд 1956.

² М. Милићевић, *Из својих успомена*, Две год. у сл. учит., Годишњица XVI.

³ Прота Матеја Ненадовић, *Мемоари*, Београд 1926.

⁴ *Крагујевачка нахија 1815—1839*, Књ. II, Београд 1954.

Сл. 1. Манастир Вољавча, изглед манастирског комплекса

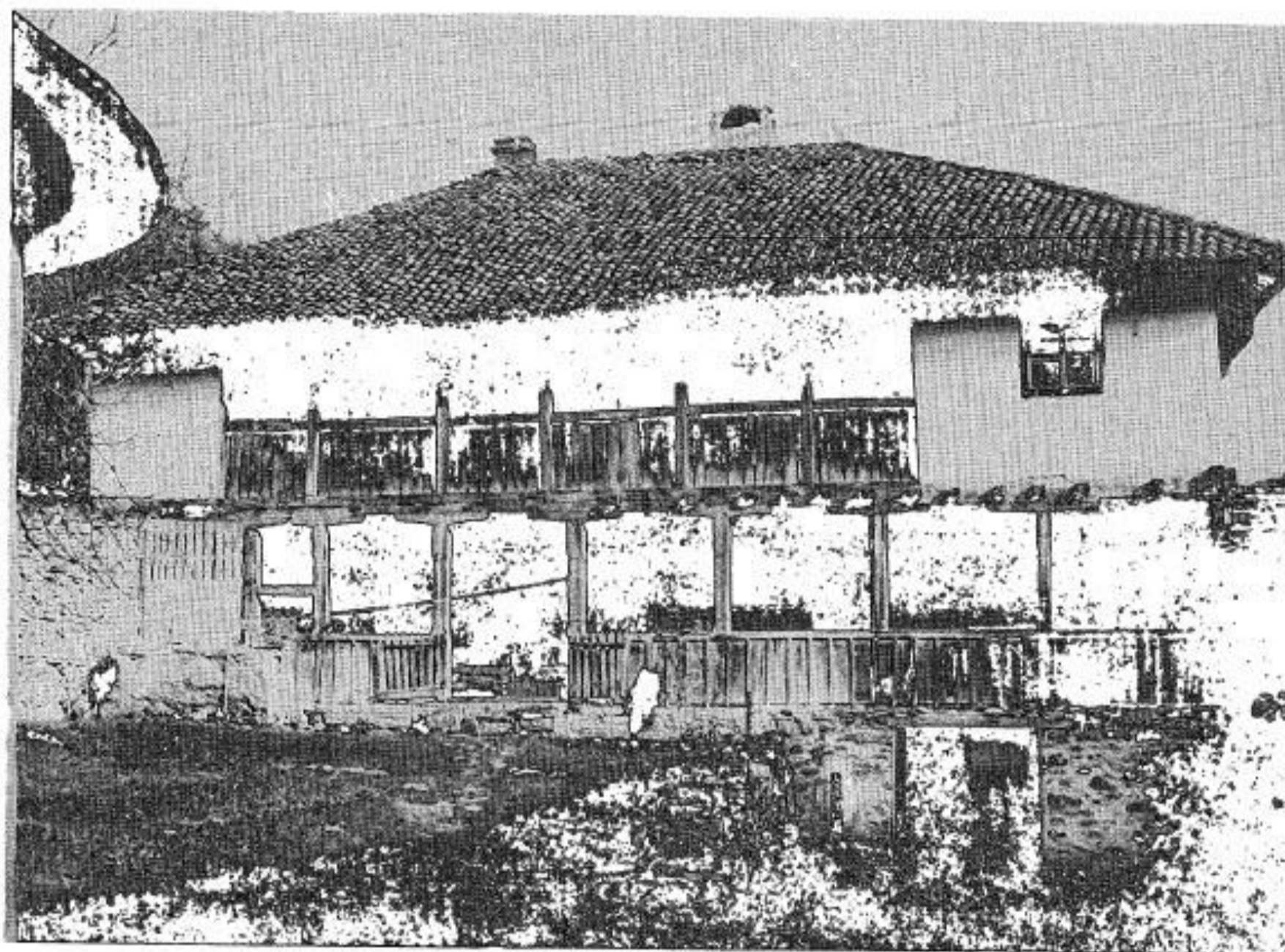
Сл. 3. Изглед манастирског конака са југоисточне стране

Сл. 4. Спомен плоча у трему конака

Fig. 1. Le monastère de Voljavča — La vue de l'enceinte du monastère

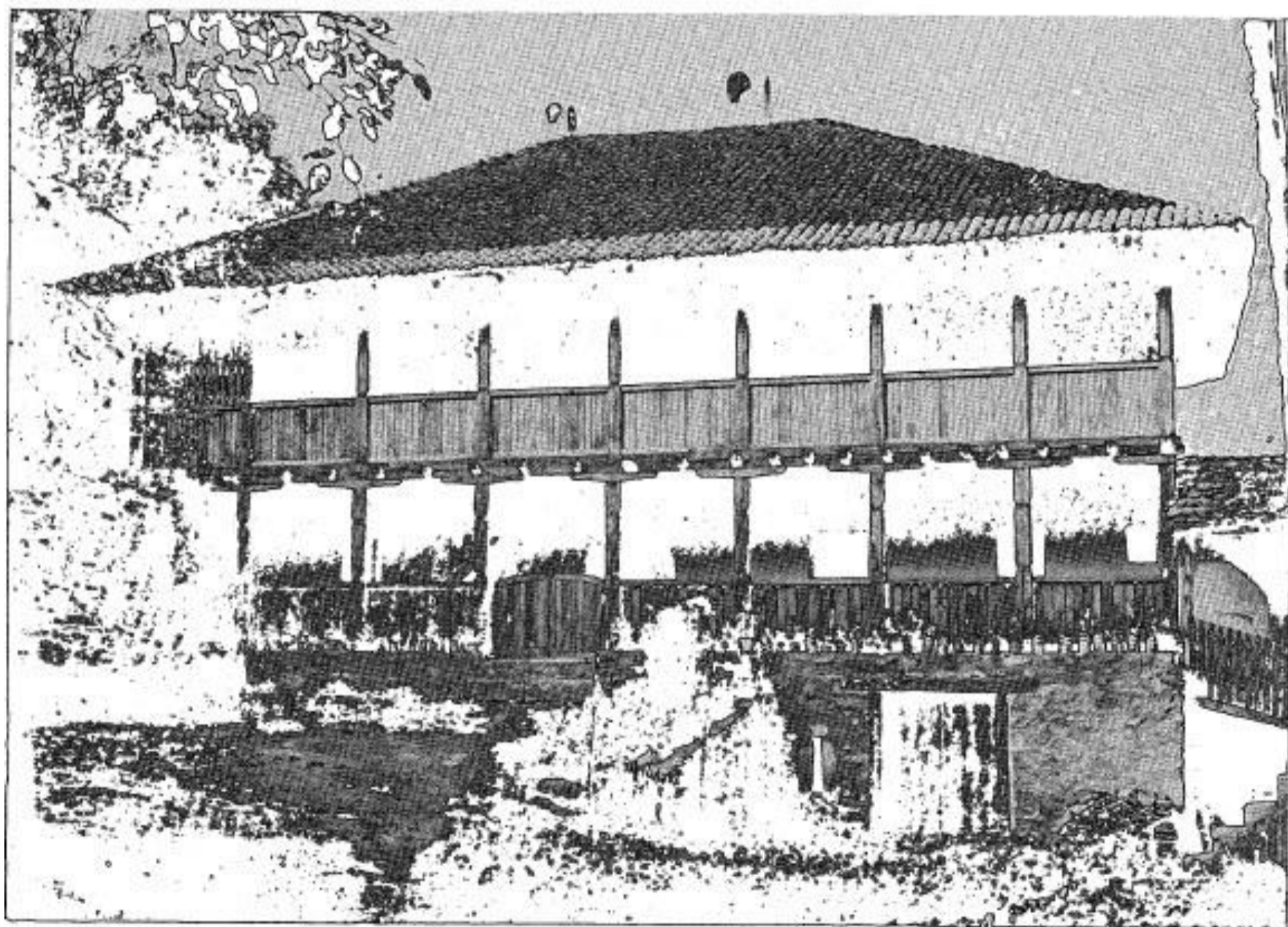
Fig. 3. Le bâtiment d'hébergement du monastère, vue du sud-est

Fig. 4. Plaque commémorative dans le vestibule du bâtiment d'hébergement

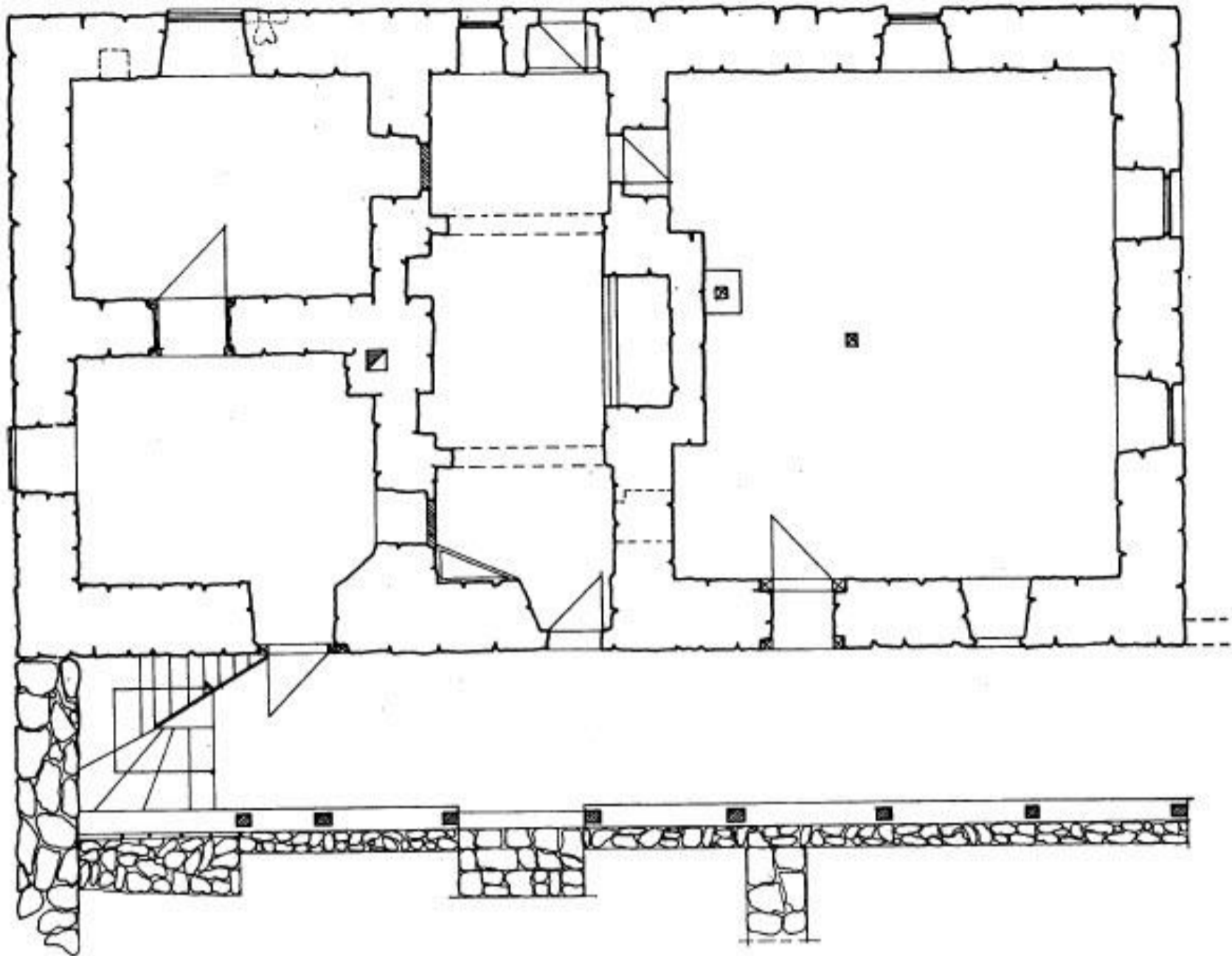
Сл. 2. Изглед манастирског конака са западне стране

Fig. 2. Le bâtiment d'hébergement du monastère, vue de l'ouest

Сл. 5. Изглед манастирског конака са западне стране после реконструкције

Fig. 5. Le vue du bâtiment d'hébergement dans l'enceinte du monastère après rénovation. Vue de l'ouest

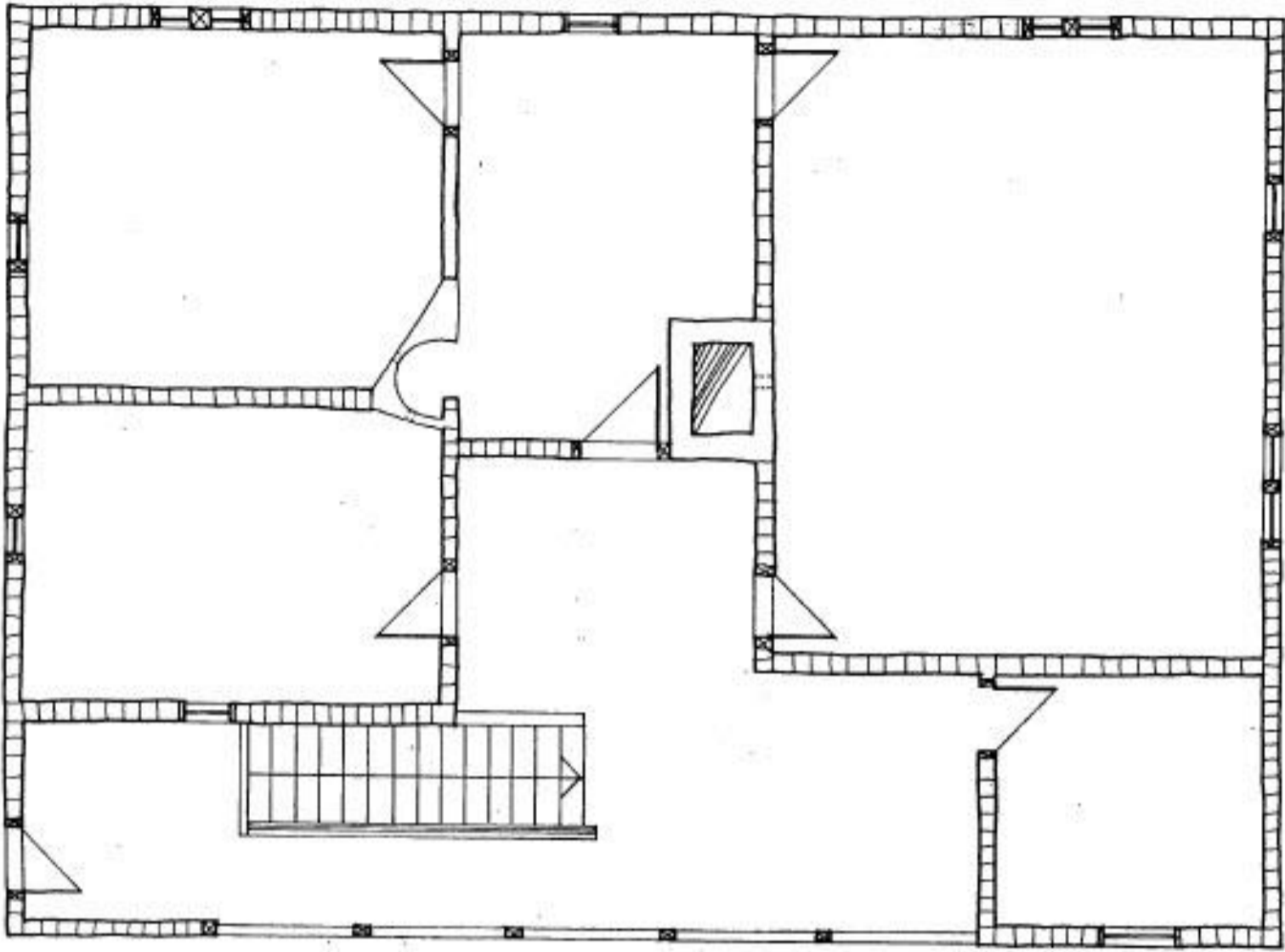
Сл. 6. Основа конака манастира Вољавче

Fig. 6. Le plan du bâtiment d'hébergement du monastère de Voljavča

зидати. На тој страни је и подрум, који захвата трећину зграде. Широко подуотворен трем на приступном делу, са низом храстових стубова са јестецима, даје конаку упечатљив изглед. Трем се простире целом ширином зграде, а наставља се и у спратном делу конака. Стубови на трему, рађени од храстовог дрвета, богато су орнаментисани, а у врху се завршавају резбареним јестецима. Ограда на трему је од обрађених храстових дасака. Зидови спратног дела конака грађени су по систему бондрука, малтерисани споља и изнутра и бело окречени. Кров је простран, четворосливан, благог нагиба, а кровни покривач ћерамида. На крову доминирају два димњака зидана од опеке, малтерисана, у врху засведена и бело окречена. Стреха је „дубока“, за више од 1 m „напуштена“, а рогови у подстрешном делу скромно су обрађени.

Распоред просторија у унутрашњости конака потпуно је прилагођен намени грађевине. Централни део приземља заузима „кућа“ са огњиштем. Из ње се ступа у трpezарију на јужној и ћелије на северној страни. На „кући“ су ниска улазна врата, засведена каменим луком, која из трема воде у унутрашњост. На супротној страни су идентична излазна врата, која воде

у економски део. „Кућа“ је малих димензија и читав простор у њој организован је тако да буде у функцији огњишта. Поплочана масивним каменим плочама неправилног облика, са таваницом коју чини конструкција храстових греда и талпи, са бројним ниским вратима, која воде у трpezарију, ћелије, трем и економски део, као и са монументалним огњиштем примакнутим уз преградни зид до трpezарије, ова просторија делује веома архаично и оставља утисак велике старине. Посебно је значајно нагласити да је у њој у потпуности задржана аутентичност у готово сваком детаљу. Двоја врата, ниска, узана и засведена, воде из централне просторије, „куће“, у трpezарију. Трpezарија је веома пространа и заузима готово половину приземног дела грађевине. У њој је под од дасака, а таваница је обложена профилисаним шашовцем. У средини ове просторије постављен је профилисани храстов стуб. Његова улога је да ојача греду тавањачу, јер је распон таванице овде доста велики. На трpezарији су поред двојих врата којима се остварује веза са „кућом“ још и врата већих димензија која воде у трем. Чини се да су ова врата пробијена у новије време како би се остварила боља комуникација из трема. Поред „куће“ и

Сл. 7. Реконструкција основе спрата

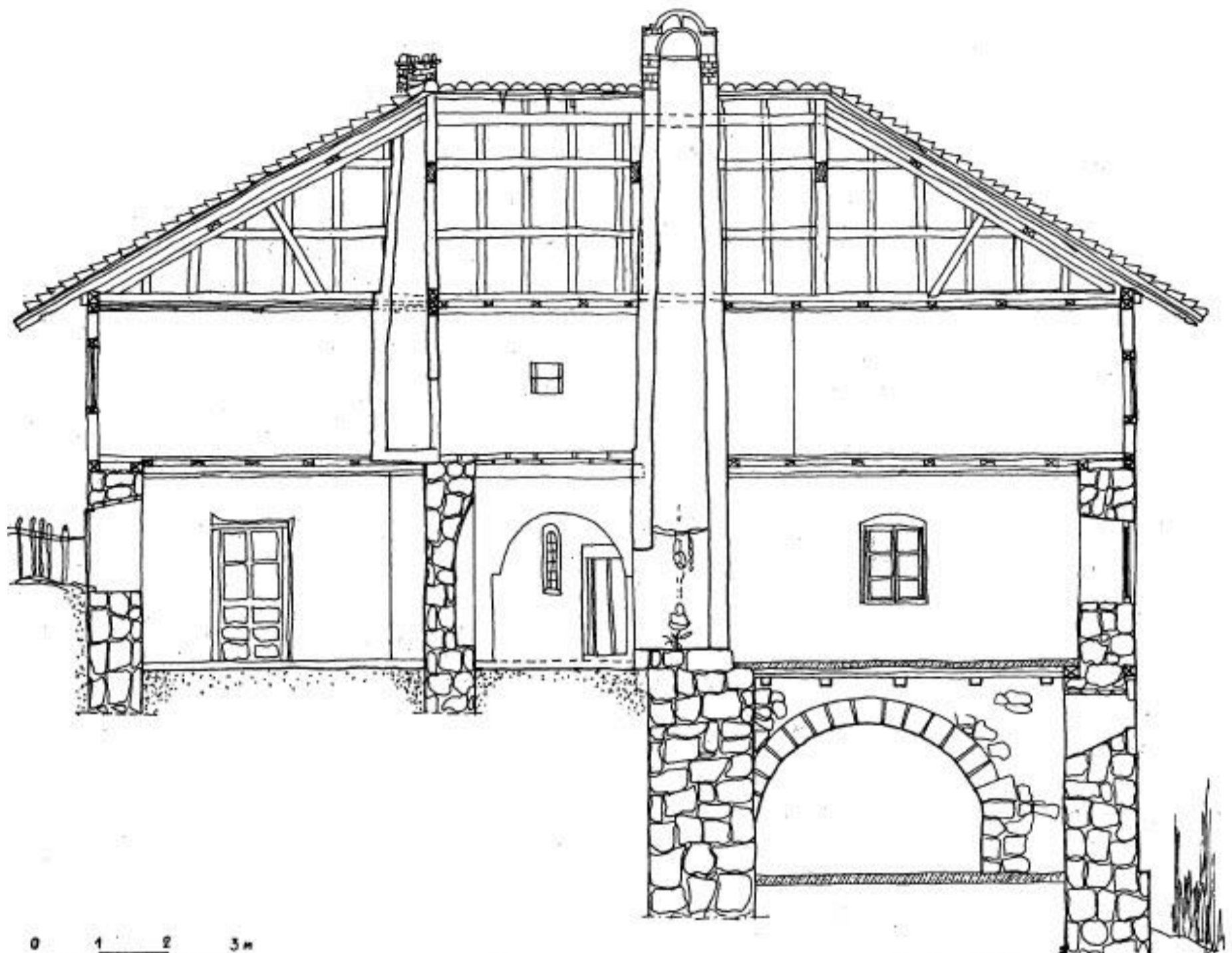
Fig. 7. La reconstitution du plan de l'étage

трпезарије у ириземљу су још и две мање просторије, ћелије за боравак калуђера. Оне су мањих димензија, са масивним зидовима и узаним прозорским отворима, полумрачне и доста изоловане од осталих делова конака. Од занимљивих детаља у приземљу свакако треба поменути и скривени пролаз којим се из трпезарије кроз отвор у поду и преко каменог степеништа силази у подрумске просторије. Капак који са горње стране затвара овај пролаз маскиран је тако што је рађен од истог материјала као и под трпезарије и у његовој је равни. Тако се заокружује приземни део конака, који је по много чему карактеристичан и представља посебну целину, споменички изузетно значајну.

Док приземни део конака упућује на грађевину с елементима средњовековне архитектуре, спратни део одаје утисак зграде настале знатно касније. То је и разумљиво ако се има у виду већ поменут податак да су радови на реконструкцији конака у спратном делу вршени крајем XVIII и почетком XIX века. И на спрату је као и у приземљу најдоминантнији трем. Он је, аналогно приземљу, поновљен и на спрату. Стубови, јестеци, ограда, таваница, све је то и овде на исти начин обрађено као у приземљу. Високим и стрмим дрвеним степеништем пове-

зани су приземни и спратни део. Степениште је смештено у северном крилу трема. У централном делу спрата налази се претпростор из кога воде четвора врата у собе. Собе на спрату симетрично су распоређене, две су на јужној и две на северној страни конака. Собу на југоисточној страни и данас зову „Карађорђева соба“. Предање каже да је долазећи у манастир Вољавчу Карађорђе у овој соби боравио. У свим просторијама спратног дела конака, па и у трему, подови су патосани, а таванице опшивене даском рађеном; од меканог дрвета, која је на саставима прекривена профилисаним лајснама. На спрату су прозорски отвори нешто већи од оних у приземљу. Трем на спрату, на северној страни, повезан је преко рампе од насипа са шумом, из које се полустрмином може брзо из конака умаћи према врховима Рудника.

Читава ова грађевина делује монументално. Масивни зидови у приземљу рађени од камених блокова, широк трем са орнаментисаним храстовим стубовима, пространи кров прекривен ћерамидом са карактеристичним димњачким капама, све то оставља импресиван утисак и доприноси да конак поред великог историјског значаја има и архитектонску и етнографску

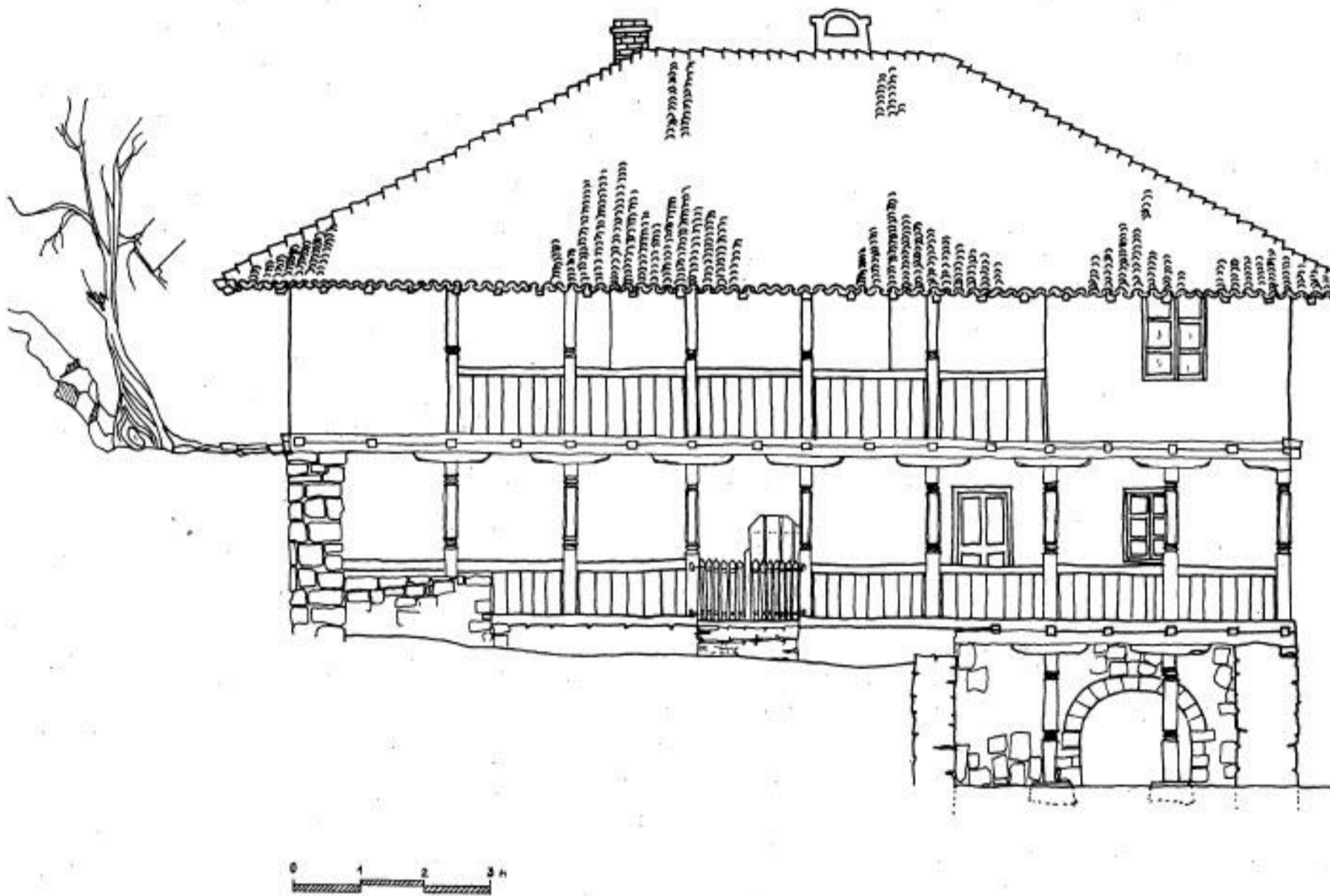
Сл. 8. Попречни пресек конака

Fig. 8. La coupe transversale du bâtiment d'hébergement

вредност каква се на мало ком споменику ове врсте може срести.

На конаку манастира Вољавче извршени су 1970/71. године опсежни конзерваторско-рестаураторски радови.⁵ Највише је рађено на спратном делу грађевине. То је било неопходно јер је спратни део грађен од непостојаног материјала, а био је изложен и влази, пошто је прокишњавао дотрајао кров, па је до те мере био руиниран да су радови били и неопходни и хитни како би се "објект спасао од пропадања. Приликом извођења конзерваторско-рестаураторских радова водило се рачуна о томе да све оно што је накнадно дограђивано буде елиминисано и да се грађевини врати првобитан изглед. Тако је отворен део трема на спрату, са јужне стране, који је током XIX века зазидан и претворен у собу за боравак. Порушен је и преградни зид у централној просторији спрата, који је ту у новије време постављен. Извршено је и презиђивање свих зидова на спрату, јер су

до те мере били руинирани да су угрожавали стабилност читавог спратног дела. Вршена је и реконструкција кровне конструкције, која је у неким деловима била од некавалитетног буковог дрвета, нападнута жишком и склона паду. Замењени су сви дотрајали рогови, греде и косници. После тога извршено је покривање крова. За то је коришћена ћерамида која је скинута са крова, а дотрајала је замењена старом ћерамидом са других сличних грађевина. На крају су президани димњаци и израђене димњачке капе. Опсежни радови обављени су и на трему конака и у приземљу и на спрату. Замењени су сви дотрајали и неупотребљиви делови (поједини стубови, јестеци, делови оgrade), а нови који су уграђивани рађени су у свему по узору на првобитне. Реконструисане су таванице у собама на спрату и на трему. Реконструкција је вршена на основу затечених делова таваница који су сачувани у трему и централној просторији. Подови су такође урађени у свему

Сл. 9. Изглед реконструисаног конака. (Сви цртежи су арх. А. Гајића из документације Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу)

Fig. 9. La vue du bâtiment d'hébergement rénové (Tous les dessins de l'architecte A. Gajić proviennent de la documentation de l'Institut pour la protection des monuments culturel, Kraqujevca)

по узору на претходне. Сва дотрајала и накнадно, у новије време, уграђивана врата замењена су, а нова су рађена на основу сачуваних аутентичних узорака.

У приземном делу конака конзерваторско-рестаураторске интервенције биле су знатно мање, јер је тај део грађен од постојанијег материјала и био је далеко очуванији. С друге стране, приземни део конака временом није претрпео веће промене, па је и то олакшало радове. Сем поменуте интервенције већег обима на трему у приземљу, замењени су таваница и под у трпезарији, зазидана накнадно пробијена врата на ћелији и уграђен прозор који је на том месту првобитно био, затим санирана мања оштећења у подруму, дерсовани спољни зидови приземља. На крају су конзервирани сви дрвени делови грађевине који су изложени влази, тако што је дрво премазано врућим фирнајсом у коме је растопљен восак.

Радовима који су изведени на источном ко-

наку манастира Вољавче грађевини је враћен приближно аутентичан изглед, а истовремено је спасена од пропадања за дуги низ година. При извођењу конзерваторских радова размишљало се и о презентацији објекта. Тада је предвиђено да се просторија у приземном делу конака, трпезарија, искористи за сталну изложбenu поставку, која би одсликала време првог српског устанка, а посебно Правитељствујушчиј совјет и његов рад у манастиру Вољавчи. На жалост, то је још увек само замисао, али се треба надати да ће она бити остварена, јер би се тиме на прави начин не само заштитио и конзервирао: већ и презентирао овај значајан споменик наше културне и историјске прошлости.

⁵ Радове је изводио Завод за заштиту споменика кудтуре из Крагујевца, по едаборату арх. Александра Гајића и етноЛога Боривоја Радића, стручних сарадника Завода.

Le bâtiment d'hébergement du monastère de Voljavca

BORIVOJE RADIĆ

Le monastère de Voljavča se dresse sur les contreforts du Rudnik, près de la petite ville de Stragari. Il fut fondé probablement au XVe siècle. Plusieurs fois détruit et rénové, il joua, au cours des siècles un rôle important dans la lutte contre les Turcs. C'est au début du XIXe siècle, en 1805, qu'il se trouva au centre même des événements politiques et sociaux de la **Serbie** insurgée, lorsque Karageorges le choisit pour y faire siéger le Conseil gouvernemental serbe.

En plus de l'église, l'enceinte du monastère de Voljavča comprend aussi deux bâtiments d'hébergement, situés, l'un à l'Est, l'autre au Sud de l'église. Le Conseil se réunissait dans le bâtiment oriental. C'est une construction imposante à un étage et aux murs de pierre, précédée d'un vestibule à la façade principale; son toit à quatre pentes est couvert de tuiles creuses: il comporte toute une série de détails intéressants qui rangent cet édifice parmi les constructions

les plus importantes de l'architecture populaire de la fin du XVIIIe siècle et du début du XIXe. C'est ainsi qu'en plus de son importance historique incontestable qu'il acquit à l'époque où les premières sessions du Conseil gouvernemental serbe y eurent lieu, le bâtiment d'hébergement du monastère de Voljavča revêt aussi une valeur ethnographique et architectonique, ce qui le range parmi les monuments culturels les plus importants de cette partie de la Serbie.

Au cours des années 1970—1971, le bâtiment d'hébergement oriental du monastère de Voljavča fit l'objet d'une conservation et d'une restauration complètes, sur la base d'une étude approfondie, élaborée à l'Institut pour la protection des monuments culturels, qui a son siège à Kragujevac. Ces travaux ont rendu au bâtiment son aspect primitif et l'ont assuré contre le délabrement pour de longues années.

Кућа проте Јована Павловића у Шапцу

МИЛАН ЈЕВТИЋ

Блиски сарадник и пријатељ Јеврема Обреновића био је Јован Павловић, прота, поета, државник, значајна културна личност Шапца и Србије у првој половини прошлог века.

Јован Павловић је рођен 1804. у селу Бањици, у источној Босни. Од 1809. настанио се са родитељима у Шапцу. У овом граду је пошао у школу, а 1813, након бежаније, наставио је да учи у Сремској Митровици. Али убрзо се вратио у Шабац, а 1824. обукао је мантију свештеника. Две године доцније, на изричит захтев Јеврема Обреновића, произведен је за проту.¹ Умро је 24. априла 1861. и сахрањен је крај шабачке цркве са епитафом који је сам саставио: „Рађамо се да мремо, а умиремо вечно да живимо, са славом или безчестијем”. Милан Б. Милићевић добро је познавао проту Јована и описао га је овако: „Павловић је рано оседео. Високог стаса, дуга лица, беле косе и браде, оштрих, живих очију. Прота је Павловић био личност која је уливала неко поштовање где год се јави.”²

Основно образовање Јован Павловић стекао је у Шапцу и Митровици. Доцније наставља самоучки, а посебно је брзо напредовао у учењу страних језика. Тридесетих година прошлога века био је међу првим ученим људима у Србији. Вук Караџић је сматрао да је био међу првим свештеницима у Србији, што би се за 1831. годину једноставним примером могло потврдити: „Од тројице епископа Србије ниједан није знао ништа, осим којекако читати, а писати у правом смислу речи није знао ниједан.”³ Вуле Глиторијевић писао је 10. марта 1834. кнезу Милошу: „По милостивјешем налогу Ваше Светлости отишао сам у Јаребице гди је све свештенство и кнезови од свију села Нахије Дринске састало се. Но знајући да онамо нема ни свештеника који би по закону Службу Божествену као што треба свршио, повео сам одавде проту Јована Павловића.”⁴

Јеврем Обреновић дошао је у Шабац 1816. године за старешину „Дриноставске области”. Он је овом граду отворио врата према Европи па су многе културне и за живот практичне новине улазиле баш овуда, а тек онда одлазиле за Београд, Крагујевац и друге крајеве земље. Јеврем је око себе окупљао широк круг младих људи, као што је и сам био. То су били његови секретари Јован Миоковић, Алекса Поповски, Цветко Рајовић, па учитељ Сава Поповић, али је међу њима био и прота Павловић. Тридесетих година прота се јавља као народни трибун са познатим беседама на скупш-

тинама у Крагујевцу и Београду. Он је 1835. био у свити кнеза Милоша на путовању у Цариград. На дан крунисања цара Николаја I, у августу исте године, Јован Павловић је у цркви након литургије одржао слово, говорио је из душе, тако емотивно да је расплакао Кнеза, а руски посланик Бутењев тражио је да се цела беседа уреже у камен пред црквом.⁵ Прота је одраније био познат као добар беседник — његове две беседе одржане поводом доношења хатишерифа 1833. године одмах су и штампане.

Као зналац страних језика, Прота се од младих дана бавио превођењем. Тридесетих година имао је у рукопису превод „Ноћне мисли” Едварда Јанга, што је 1.839. штампао у Возаревићевој „Голубици”. У „Голубици” су 1841. изишли његови преводи „Страшни суд” Јанга и „Изгубљени рај” Џона Милтона и, колико се зна, то је и једини превод овога дела чувеног енглеског филозофа.⁶

У знак пажње и као признање за дотадашњи рад на пољу културе, Друштво српске словесности изабрало је „Јована Павловића, протопрезвитера шабачког и члена Апелационе Конзисторије, 11. јуна 1842. године за кореспондентног члена”.⁷ Исте године у Друштво српске словесности примљени су Вук Караџић, Павле Шафарик, Људевит Гај, Вјекослав Бабукић.

Прота је био добар пријатељ и сарадник Вука Караџића. Он му је 1859. године послао три јуначке народне песме, које је раније забележио од некаквог трговца у Босни. Прота је сваку песму назвао према почетним стиховима, док их је Вук крстио у: „Милошбег и Драгутин-бег”, „Сватови Нуке Новљанина” и „Женидба од Задра Тодора”.⁸

У друштвеним збивањима свога града Јован Павловић је био свуда присутан и биран је

¹ Т. Р. Ђорђевић, *Наши народни живот*, књ. VIII, Београд 1936, 147; Исти, *Из Србије пре 100 година*, Београд 1946, 25.

² М. Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 476.

³ Т. Р. Ђорђевић, *Из Србије пре 100 година*, 15.

⁴ *Исто*, 115.

⁵ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, књ. 3, Београд 1912, 531.

⁶ Т. Р. Ђорђевић, *Књижевне прилике у Србији пре стотинак година*, Београд 1933, 148.

⁷ Гласник Друштва српске словесности, књ. 1, Београд 1847, стр. 224.

⁸ Златица Поповић, *Прота Јован Павловић као књижевни радник, писац и преводилац*, Годишњак Међуопштинског архива у Шапцу, св. XVI (1982) 31.

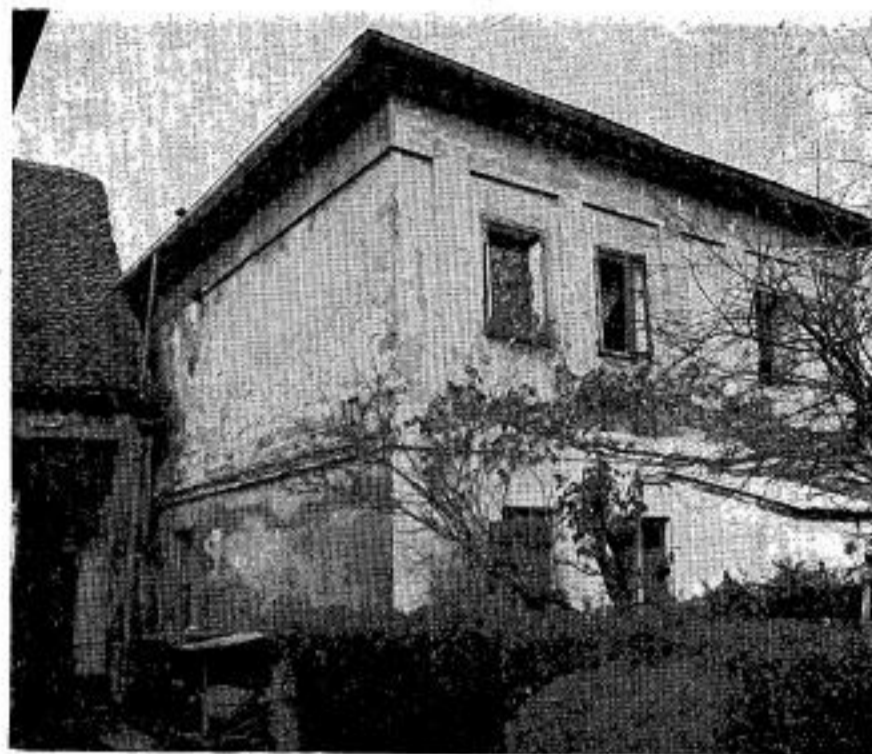
Сл. 1. Прота Јован Павловић, рад Владислава
Лалићког

Fig. 1. Portrait de l'archiprêtre Jovan Pavlović, peint
par Vladislav Lalić

Сл. 2. Кућа прота Јована Павловића, поглед са улице

Fig. 2. La maison de l'archiprêtre Jovan Pavlović, vue de la rue

Сл. 3. Кућа прота Јована Павловића, поглед из дворишта

Fig. 3. La maison de l'archiprêtre Jovan Pavlović, vue de la cour

у многа друштва и одборе. Он је 1847. са другим Шапчанима био потписник за отварање Читалишта у Шапцу, коме је, међу првима, поклонио 53 књиге.⁹ Стојан Бошковић је 1859. тражио од Попечитељства просвете дозволу да се у Шапцу отвори штампарија, у којој би се штампао и лист „Зора“, па се међу потписницима нашао и прота Јован Павловић.¹⁰

Прота је био велики љубитељ добре књиге. Није далеко од истине ако се каже да је Прота био пренумерант на сваку књигу штампану у Србији. Његову библиотеку је 1844. године са дивљењем разгледао Енглеz Петон.¹¹ Крајем исте године, Јанко Шафарик пронашао је у овој библиотеци две вредне старе српске књиге, па је преко Попечитељства просвештенија поставио питање: „... хоће ли речени протојереј своје књиге Музеум србском поклонити или ће их продати и за какову цену“.¹² После смрти Јована Павловића његова супруга Ева понудила је Попечитељству просвете на откуп Протину библиотеку, која, како је навела, „броји више од 1500 најодабранији на разним језицима књига“.¹³ Треба рећи да је половином прошлога века мало која јавна библиотека Србије имала у свом фонду више од неколико стотина књига.

Јован Павловић је у Шапцу рано закућио — с ким и како, са родитељима или сам са женом, тешко је данас говорити. Негде двадесетих година прошлога века господар Јеврем намеравао је да у Шапцу подигне кућу. Он је с протом и Симом Сломом, кметом и тумачем за турски језик, начинио трампу: проти је купио кућу одмах до цркве, а Сими Сломи

нашао је кућу преко пута раније.¹⁴ Тако је на овом простору, у Новој чаршији, Јеврем Обреновић подигао чувени „конак“, који је срушен 1908. године. Прота је у добијеној кући живео двадесетак година па је зидао нову.

Шабачка Полугимназија основана је 1837. као Главна школа шабачка, Првих година Полугимназија је битисала по узнајмљеним, приватним кућама, мада је накратко користила и „правитељствено зданије“. У другој половини 1847. неколико Шапчана обратило се Попечитељству просвештенија нудећи за Полугимназију своје куће у најам. Међу таквим понуђачима био је и прота Јован Павловић па је на линији прота — Попечитељство сачувано о томе десетак докумената. У првом писму, прота 17. септембра 1847. тумачи како је у сагласности са митрополитом српским решио да све непокретности у Шапцу распрода, па је у ову имовину спадала и његова кућа до цркве. Плац је с лица у ширини имао 6, а у дубини 47,5 фати. За кућу је прота навео да је „лане из темеља од тврдог материјала изидана и сва изнутра финим и различитим бојама добро и художествено пролетос офарбана“.¹⁵

⁹ Србске новине бр. 53, од 8. VIII 1847; Новине читалишта београдског, од 5. III 1848.

¹⁰ Архив Србије, МПс бр. 2345/4. X 1858.

¹¹ Т. Р. Ђорђевић, *Књижевне прилике*, 349.

¹² Исто.

¹³ Архив Србије, МПс Ф VII, р1182/1862.

¹⁴ Народни дневник бр. 113/1890; Витез бр. 21/1890.

¹⁵ Архив Србије, МПс Ф V, р397/1847, протино писмо од 17. IX 1847.

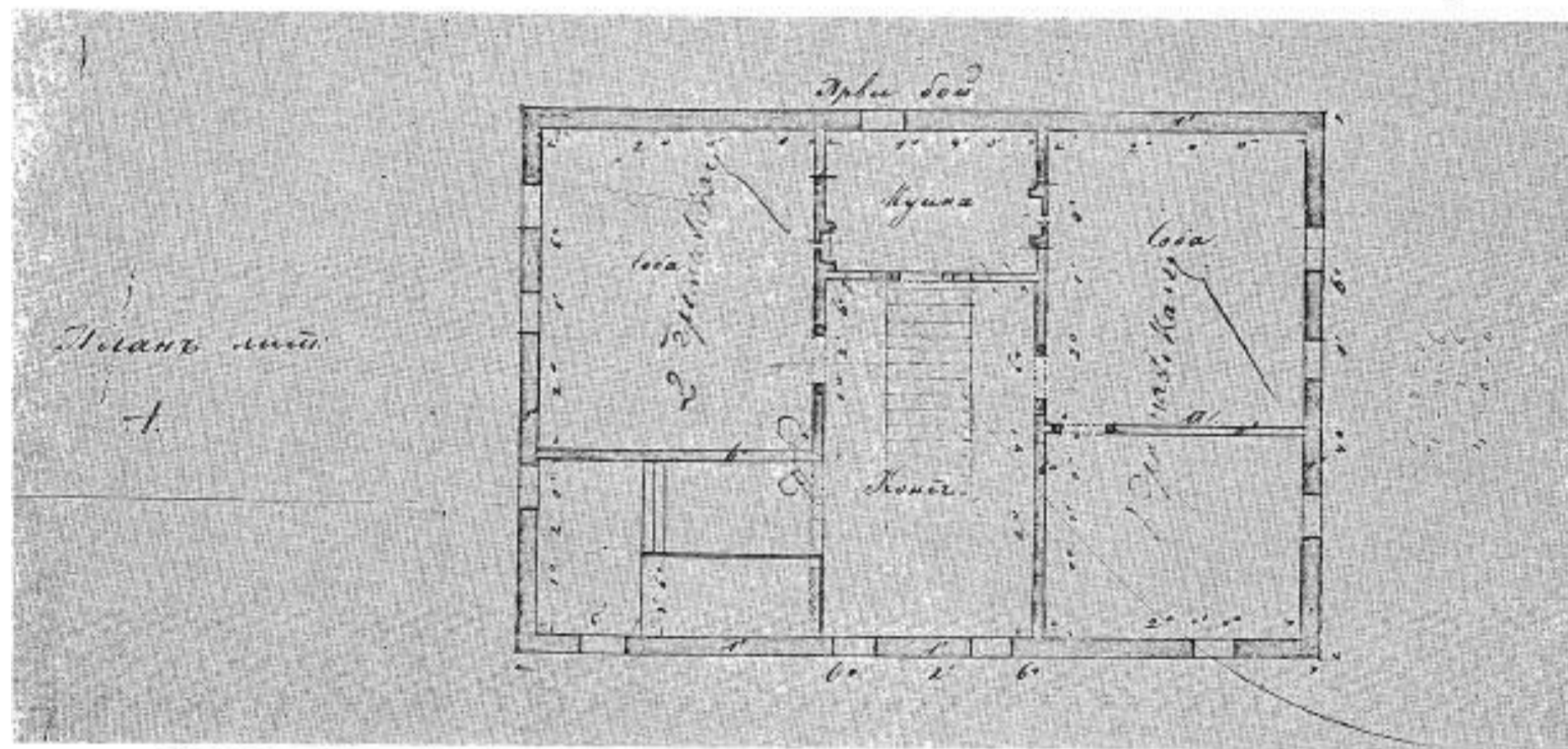
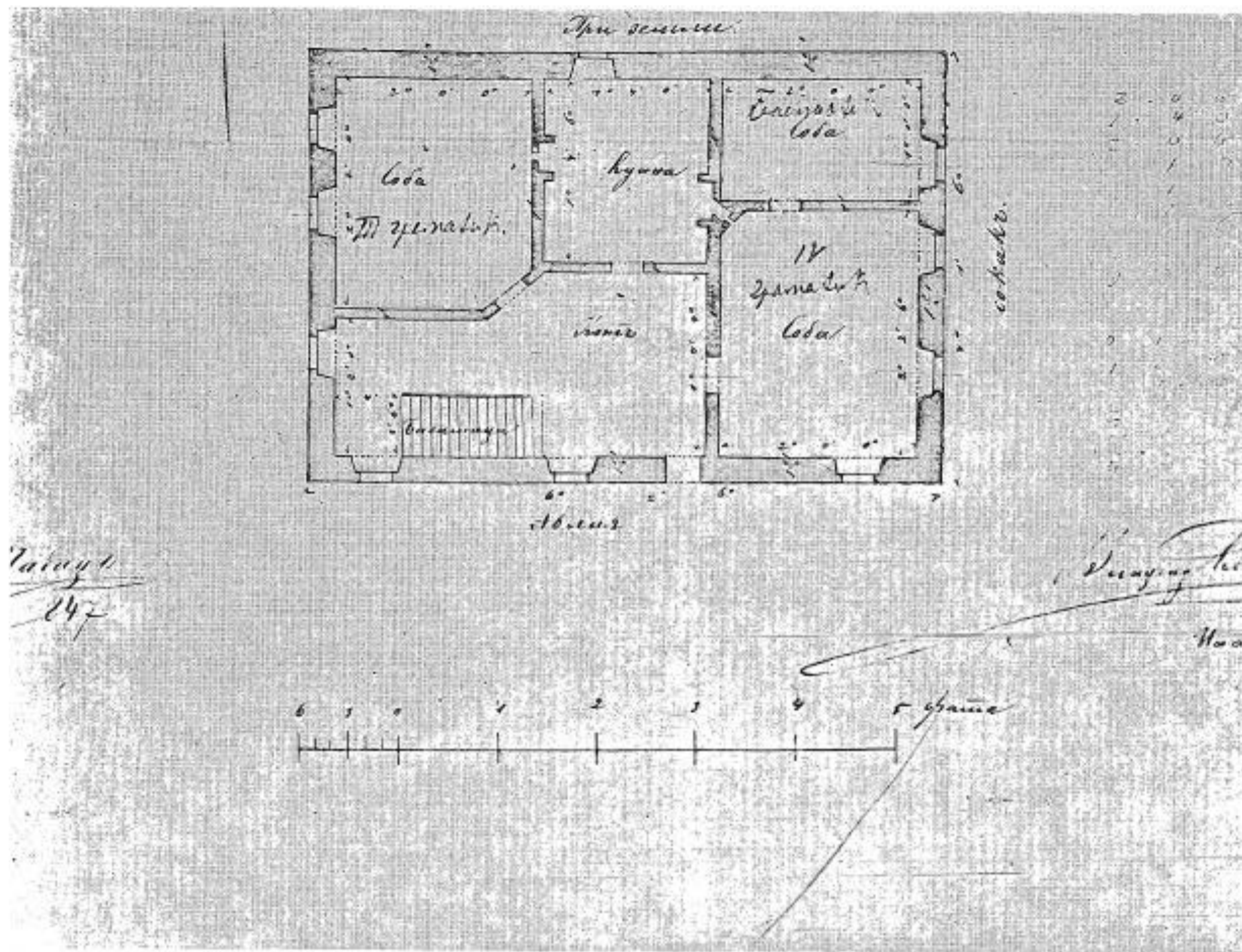
Високославному Патриархату
Сербскому.

Подписаною покорна молба.

Поводомъ особною мою Новомъ високо,
преосвященному Господиному Архиепископу
Београдскому и Митрополиту Сербскому вель
Милостиво одобреною и скорому удѣленю
и мнѣи мнѣи намеренія, за чѣмъ само на
шао самъ, все мое неокрестности у Шабцу на
лаже се распродати, како како се мѣсту од
мое неокрестности и една кућа близу мѣстѣ
криве постоѣна сислава, и како мѣрдо држѣи
да бы она, кое оубо удобности свое, кое како и
народомъ оубо оубо положенія за сислава
Колу-Тимаре, за кои те се каже маде вгати
морати пожити, врно добро служити мойма,
тако се я изъ наведени уроча и устуеми въ
сокославному Патриархату у особною покор
ности замолити, да бы оно изъ нѣмъ оубо
ти поубеженія, и еси кућа за рочу Кому-Тим
аре одручати благоволѣло, и то:

1. Мое е ова моя кућа, на плану одъ мѣ
ста в. сраци Мирочинь и 4^{чѣ}. сраци оубо
лети, лане ивъ мѣстѣ одъ мѣрдои Машер
яла мѣрдоана, и сва идуча сришѣи и рас
мѣнѣи боляма добро и худомъ ставѣи мѣр
лѣтѣ оубо оубо.

2. Мое исаа кућа на сраци Кашу
в. сраци, Кушѣи, Кочѣи и сраци, а на сраци с. сра
се сраци сраци, Кушѣи и Кочѣи, и то, все и

Сл. 4. Јован Павловић нуди на продају своју кућу
 Fig. 4. Jovan Pavlović proposant la vente de sa maison

Сл. 5. Основа приземља и спрата куће Јована Павловића снимљена 1847. године
 Fig. 5. Plans du rez-de-chaussée et de l'étage de la maison de Jovan Popović, selon le relevé de 1847

Прота је, затим, описивао кућу: како има „на горњем кату три собе, кујну, конк и чардак“, док „на доњем 2 собе, један собичак, кујну и конк, и то све простране и са гвозденим великим фурунама, к тому још на доњем кату сви су прозори с гвозђем утврђени“.¹⁶ У дворишту је била шупа, такође од тврдог материјала зидана.

Своју кућу прота је предлагао: „Поред свега овог, главни је узрок због којег је кућа моја за Полугимназију потребна што она до садање школе општинске, која, опет, баш до цркве лежи, постоји; и тако би Гимназијални ученици управо из школе кроз авлију у цркву ићи могли, а и Гимназија би, као што је и нужно, до цркве и општинске школе лежала.“ На крају свога писма прота је закључио: „Предлажући покорно ову просбу моју вишехваљеном Попечитељству, учтиво му примјећујем да сам ја готов у вопросу своју кућу високославном Правитељству, по шацовању Глав. Инцилира и страни но вешти двојице Мајстора зидара, које би високославно Попечитељство определило, уступити“.¹⁷

Даље је све ишло по обичају тадашње администрације: Начелство округа шабачког упутило је понуду прота Павловића Попечитељству просвештенија, које ју је проследило Попечитељству внутрених дела: „Почем је зданије једно за речену Полугимназију на сваки начин потребно Попечитељство просвештенија јављајући ово умољава Попечитељство внутрених дела“ да одреди стручњака који ће „У споразуменију са професорима тамошње Полугимназије провидити да ли је вопросна кућа целисходна, потом са вештацима проценити шта иста кућа вреди и о овоме известије поднети“.¹⁸ По налогу Попечитељства внутрених дела, почетком новембра 1847. инж. Кенђерски дошао је у Шабац. Он је са још четири шабачка мајстора: два зидара, једним „дунђерином“ и једним „тишљером“, проценио да сама кућа вреди 995, плац 150, молерај 43 дуката, или, све скупа 1188 дуката. У Попечитељству внутрених дела није било посебних размишљања. Читав предмет, са планом постојећег стања, плана приземља и спрата и нацртом како све ваља да се преуреди и прилагоди за школске потребе, упућен је Совјету. У спроводном акту, између осталог, стоји: „Почем је, као што је горе речено, неопходно нужно имати за Полугимназију шабачку правитељствено здање, а осим свега и из економическог призренија будући каса Правитељствена у име кирије сваке године 60 талира издвајајући ову суму губи; то је Попечитељство просвештенија тога мене нија да се са честопоменути Г. протопрезвитером Павловићем за вопросну кућу у погодбу ступи и на овај конач прилаже и два плана од којих под •/. показује како је речена кућа, а под •/. шта и како преиначити.“¹⁹ Предмет је у Совјету стајао више од три месеца. На

седници од 24. марта 1848, Совјет је закључио: „Почем не само сад него и када би се оправила са новим трошком, о кога количеству није предрачун учињен и показан, не би намери сходна била. Будући би и онда само четири собе биле и то такове које у ширини само два фата, а у дужини нешто више имају и једна над другом стоји, не би, дакле, довољно простране биле за веће число ученика, у свакој школи која се све више умножава, ни удесно положене, да једна школа другу не узнемирује, као што се ово изискује; а када би се заведеније јошт са две класе умножити и тако Гимназију учинити требало, опет не би се соба имало, него би се ове дозиђивати морале.“²⁰ Након овог, коначног, одбијања, Протина молба кренула је назад: Попечитељству внутрених дела, па Попечитељству просвештенија, затим Начелству округа шабачког, које 22. септембра 1848. године, после толико чекања, обавештава Јована Павловића да његова кућа неће бити откупљена за школу.²¹ Треба рећи да је у Шапцу касније, 1857. године, завршена спратна грађевина за Полугимназију, а у њој је данас смештен Народни музеј.

Као што је већ речено, Прота је умро 24. априла 1861. године. Мада је био цењен и поштован, за собом је оставио доста породичних проблема, посебно новчане природе, са дугом од 750 дуката. Његова супруга прво је покушала да прода кућну библиотеку, па се у понуди жалила Министарству просвете: „Ако се наплата овога дуга потражи, које мора скоро следовати, онда ће извршитељ и добош решити судбу моју, поставивши ме са децом у ужасно стање, јер ћу без крова и куће с њима остати, коју заиста труди његови и дела заслужили нису.“²² Вероватно је Ева убрзо продала породичну кућу. Сигурних података о тадашњој промени власника нема. Шабац је тешко страдао у првом светском рату, а у томе је нестала и постојећа документација. Стари Шапчани причају да је ова кућа припадала шабачким Јеврејима. У Геодетској управи у Шапцу 1942. године парцела бр. 746, величине 0,1057 h, односно кућа у Масариковој улици бр. 3, водила се на Коена Јосифа Алфреда и Баруха Натина Здравка. Окупационе власти ставиле су под своју управу јеврејску имовину. Од поменуте године као власник во-

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

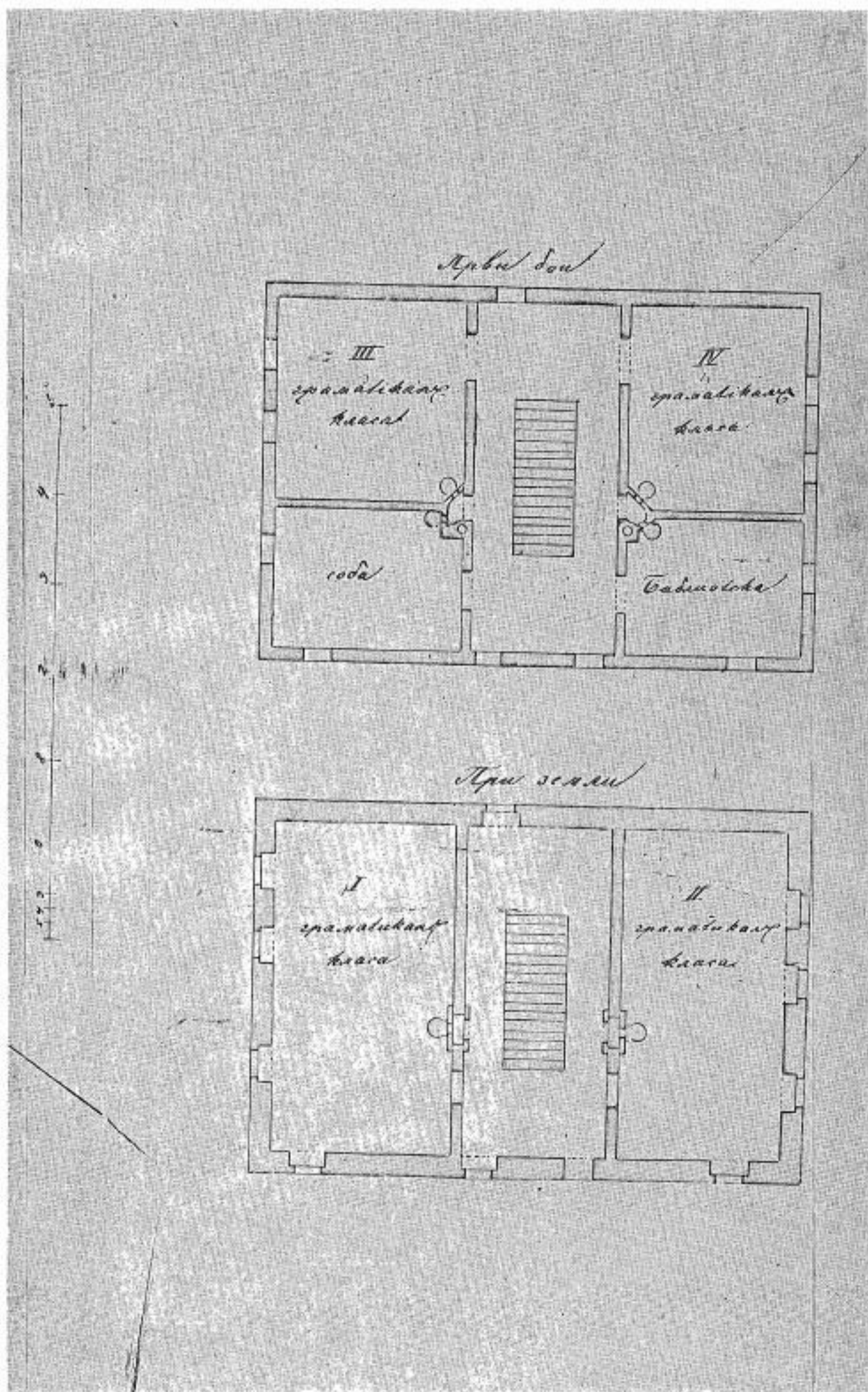
¹⁸ Архив Србије, МПс бр. 1184/1847.

¹⁹ Архив Србије, МПс бр. 1473/18. XII 1847.

²⁰ Кнез Попечитељству просвештенија бр. 848/1. IX 1848.

²¹ Архив Србије, МПс Начелство округа шабачког бр. 8038/22. IX 1848.

²² Архив Србије, писмо Еве Павловић Министарству просвете од 4. VIII 1861, Ф VII, р-1182/1862.

Сл. 6. Предлог за преуређење куће Јована Павловића за потребе Полушколазе шабачке

Fig. 6. Proposition d'aménagement de la maison de Jovan Pavlović pour les besoins du Lycée de la ville de Sabac

дио се Бампозанов Јозеф, и тако је остало у књигама до 1948. године. Крајем 1948, наследник куће Коен Аврамов Рафаило продао је ову имовину Љубици Вукосављевић (Милосављевић) и Ксенији Вукосављевић.²³ Власнице одавно не станују у Шапцу. У приземљу зграде Атим Зурапи из Драгаша већ двадесетак година има посластичарску радњу, а у две собе бораве два станара.

Мада је насељена, ова кућа делује суморно; посебно тежак утисак одају запуштена столарија и обијен малтер на фасади. Унутрашњост куће задржала је некадашњи распоред просторија, чак су и унутрашња врата првобитна. Мањи рестаураторски и конзерваторски радови оживели би ову зграду. Најпре би требало предвидети рушење, одсецање, „хаустора“, капије на суседној згради у Масариковој ул. бр. 5, јер она својим постојањем ствара влагу, затвара јужни зид куће протине, и уопште заклања ову зграду.

Завод за заштиту споменика културе из Крагујевца предложио је Скупштини општине Шабац да се кућа Јована Павловића и још осам других зграда посебно заштите. На основу сређене документације предлог је усвојен на

Седници Већа удруженог рада 15. III 1985. па су све предложене зграде проглашене за непокретна културна добра од посебног друштвеног интереса.²⁴

Урбанистички план Шапца из 1980. године, са допунама и изменама, предвидео је да простор између црквеног и гимназијског дворишта буде претворен у парк. Тако би кућа проте Јована Павловића у новом амбијенту истакла своју праву лепоту.

Кућа проте Јована Павловића, као једини примерак сачуване профане балканске архитектуре, има стварних изгледа да у скорој будућности добије некадашњи изглед. За извођења ових послова заинтересовани су СО Шабац, односно СИЗ културе, Завод за заштиту споменика културе из Крагујевца. Атим Зурапи, посластичар, вољан је да уложи знатна средства и да уреди унутрашње просторије према одлуци стручне службе.

²³ Геодетска управа у Шапцу, извештај од 22. XI 1985.

²⁴ Службени гласник СО Шабац 20/1985.

La maison de l'archiprêtre Jovan Pavlovic dans la ville de Šabac

MILAN JEVTIĆ

Jovan Pavlović naquit en 1804 en Bosnie, mais il passa toute sa vie à Šabac, où il mourut en 1861. Il était très cultivé et appartenait à la pléiade des premiers écrivains serbes. Il traduisit «le Paradis perdu» de Milton et «les Pensées nocturnes» d'Edward Young; ces traductions furent publiées vers la fin des années 30 du XIXe siècle. L'archiprêtre Pavlović prit une part très active à l'affermissement de l'État serbe et, en qualité de membre de délégations officielles, il séjourna deux fois à Constantinople.

En 1846, l'archiprêtre Pavlović fit bâtir, sur son propre terrain, tout près de l'église de Šabac, une maison qu'il habita jusqu'à sa mort. Un an plus tard, il proposa au Lycée d'acheter sa maison. Pour mieux s'en rendre compte, le gouvernement envoya de Belgrade un architecte, chargé de faire le relevé du plan de la maison et d'en dresser des projets de reconstruction de son intérieur de façon à l'adapter aux besoins du Lycée. Le Prince et le Conseil d'État désapprouvèrent l'acquisition de cette maison, du fait qu'elle

ne satisfaisait pas aux besoins du Lycée de l'époque et encore moins à ceux de l'avenir.

Les propositions écrites et les projets établis par l'architecte d'État sont joints au présent ouvrage.

La maison de Jovan Pavlović est en assez bon état, surtout son intérieur et sa menuiserie. C'est un bel édifice, dont le style est celui de l'architecture balkanique profane, le seul de ce genre dans la ville de Šabac et dans tout le Mordouest de la Serbie. L'actuel plan urbanistique envisage un parc autour de cette maison. Sur la proposition de l'Institut pour la protection des monuments culturels, qui a son siège à Kragujevac, cet édifice a été classé, le 15 mars 1985, par l'Assemblée municipale de Šabac, monument national d'importance exceptionnelle. Les organes culturels compétents et l'actuel locataire de la maison tiennent à ce que cet édifice reçoive, le plus tôt possible, son aspect primitif.